

Panus Eesti vaimulukku

Upa prohvetikivi

Õilme Salumäe

Luukivi, ka prohvetikivi või kantslikivi on loodusliku rändrahnuna mitte üksnes loodus vaid ka oluliseks kultuurilooliseks mälestusmärgiks. Kivi ümbermõõt on 11 meetrit, kõrgus 2,2, pikkus 3,6 ja laius 2,3 meetrit. Suure Tõllu muistendite järgi olevat selle rahnu oma põlle sees siia toonud Tõllu naine Piret. XVIII sajandil toimusid selle kivi juures hernhuutlikust liikumisest kantud jumalasõna kuulutamise koosolekud, mis said oluliseks tähiseks mitte üksnes siinse protestantliku kiriku arenguloos vaid ka eesti rahva väljakujunemise algusjärgu ühiskondliku korralduse muutustes.

1740. aastatest alates jõudis Vana-Liivimaale protestantlik äratusliikumine, mida tuntakse vennastekogude või hernhuutluse nime all. Isiklikule usuelamusele rõhku pannud vagadusliikumine lubas esmakordselt jumalasõna ja palvesõnumi kuulutamist ka väljaspool ametlikke sakraalhooneid ning lisaks õpetatud pastoreitele ka kohalike lihtsatel palvevendadel ja -õdedel. Saaremaa kõige tuntumaks vennastekogude kooskäimiskohaks sai toona lagedal väljal asunud Upa luu- ehk prohvetikivi, kus oma usuelamusi jagasid kohaliku prohveti kuulsusega Upa Jürgen ja tema naine Triinu. Kohaliku talurahva kõrval kogunes pühapäeviti Upa kivi juurde palvekoosolekutele ka ümbruskonna mõisatest ja Kuressaarest pärit sakslasi ning jutlusega manitses kohaletulnuid ka Kuressaare Laurentiuse koguduse ülemõpetaja ja Saaremaa superintendent Eberhard Gutsleff noorem (1690-1749).

Ehkki vennastekogude esimene laine sai võimude poolt rahvarahutuste kartusel ametliku vastulöögi juba 1747. aastal, mil arreteeriti Eberhard Gutsleff ning saadeti Peterburi kindlusvanglasse, kus tema saatuseks sai märtrisurm, jäi vennastekogude liikumine püsima ning on mõjutanud olulisel määral nii järgnevate sajandite usu- kui ka ilmalikku elu. Vennastekogude teeneks tuleb lugeda Piibli, mille eestikeelne esmatrükk sai teoks just nende toel 1739. aastal, aga ka kirjasõna ja lugemis-kirjutamisoskuse viimist laiemalt rahva sekka. Niisamuti panid vennastekogud aluse tänaseni kestvale koorilaulutraditsioonile ja pasunakooridele, valmistades lihtrahvale eneseteostusvõimaluse andmisega ette tulevase rahvusliku iseteadvuse tõusu ja ärkamisliikumist.

1897. aastal sai Upa prohvetikivi sümboliseks algustähiseks ka Saaremaa kristlike vaba- (prii-) ja baptistikoguduste ajaloos, kui kolm üle jää Hiiumaalt Saaremaale usukuulutust tooma tulnud palvevenda Peet Sauer, Juhan Pöitel ja Juhan Kahu teel Kuressaarde kivi juures palvepeatuse tegid. Selle misjonireisi tulemusena sai rajatud praegune Kuressaare Siioni kogudus.

saksa [keeles](#)

inglise [keeles](#)

pildid [leid siit](#)

<http://www.go-east-mission.de> (oktoober 2010, avaldatud autori loal)